

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, професора Заграй Лариси Дмитрівни

на дисертацію Ольги Тарасівни Плетки

“Соціально-психологічні особливості сприймання молоддю гендерних ролей”, представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

У дисертаційній роботі О. Т. Плетки представлено результати дослідження соціально-психологічних особливостей сприймання гендерних ролей молоддю, окреслено репертуар гендерних ролей чоловіків та жінок, молоді і людей зрілого віку.

Глибокий теоретико-методологічний аналіз стану соціально-психологічних аспектів сприймання в цілому та гендерних ролей зокрема, чітке формулювання основних положень соціально-психологічної концепції перцептивних процесів, обґрунтування дослідницьких схем та авторських процедур дослідження, виважені й цілісні висновки на основі результатів проведених досліджень – все це свідчить про зрілість дисертаційного дослідження та системність мислення його авторки.

У першому розділі дисертації здобувачка розробляє методологічний базис для вивчення соціально-психологічного феномену сприймання у рольовому контексті, ґрунтуючись на рольовій концепції та гендерному підході.

Актуальним і методологічно цінним видається, передусім, зміщення об'єктного поля дослідження у процесуальну площину і фокус на вивченні соціально-психологічного процесу рольової перцепції. Завдяки такому методологічному підходу, а також залученню теорій психології соціального пізнання, авторка виходить на ідеї конструювання рольової перцепції у процесі соціальної взаємодії, що дозволяє їй сконструювати теоретичну модель процесу

рольової перцепції у соціальній взаємодії. Здобувачка ілюструє дану модель як для сприйняття на індивідуальному, так і груповому рівні, ключова роль у якому відводиться ролі, що ґрунтується на певному еталоні. Індивідуальний еталон ролі в процесі перцепції порівнюється з прототипом та за потреби доповнюється характеристиками, що спостерігаються і можуть бути співвіднесені з цією роллю. Динаміка перцептивного процесу від еталону ролі до прототипу й у зворотному напрямку від прототипу до еталону з можливою подальшою його корекцією відбувається за рахунок структурних елементів процесу рольового сприймання (ідентифікація, емпатія, стереотипізація, рефлексія, уявлення, приписи, очікування), де частина їх є механізмами взаєморозуміння, а частина – параметрами ролі.

Ґрунтовний аналіз ідей соціального сприйняття та пізнання, у свою чергу, дозволяє здобувачці окреслити широке поле понять, які набувають нового звучання, набуваючи процесуальності – Я-гендерна роль, ідентичність-гендерна роль тощо. Здобувачці вдається розкрити процес гендерної соціалізації через сприйняття гендерних ролей. Глибокий аналіз сучасного стану розвитку досліджень дозволяє авторці розробити модель гендерно-рольових рівнів перцептивного процесу, де перший вказує на внутрішньо-особистісні процеси, другий фіксує поведінкові прояви, а третій – міжособистісний контекст. Модель містить такі компоненти: рольовий репертуар особистості, фактор маскулінності/фемінності/андрогінності, особистісну гендерну схему, моделі гендерно-рольової поведінки, процеси взаємодії та сприймання. Такий підхід до проблеми дослідження робить його сучасним та актуальним як в теоретичному так і практичному сенсі.

Теоретичний аналіз проблеми органічно поєднується з кваліфікованим підходом до обрання адекватних прийомів і методів емпіричного дослідження. У відповідності до визначеної мети і завдань дисертанткою використано вдале поєднання кількісних та якісних методів, що дозволило забезпечити здобувачці валідність методики дослідження, яка висвітлена у другому розділі роботи присвячено предметному полю дослідження, – розробці моделі емпіричного

дослідження особливостей сприймання молоддю гендерних ролей, специфіки гендерно-рольової перцепції у молодому та зрілому віці; соціальних та соціально-психологічних детермінант сприймання молоддю гендерних ролей; особистісних характеристик та експектацій гендерно-рольового сприймання; актуальних для молоді гендерних ролей, змістових характеристик мета-ролей. Оригінальним доробком є запропонована програма пілотного дослідження, яка передбачала застосування авторської анкети «Гендерні ролі в моєму житті», групову дискусію та драматизацію рольових кейсів. Завдяки пілотному дослідженню здобувачці вдалося збалансувати вибірку дослідження за параметром зміст гендерних ролей, що надалі дозволило визначити ключові гендерні ролі, які означаються чоловічими/жіночими, причому у різні вікові періоди (юнацький вік і зрілість) і їх відмінності як за параметром гендеру, так і віку. Загалом дослідженням зафіксовано тенденції динамічних змін змістовних характеристик ролей згідно вікових показників респондентів, а саме, з романтично-міфологічно забарвленого тлумачення ролі до прагматичного і навпаки. Так, у всіх респондентів зрілого віку рольовий репертуар є істотно ширшим, ніж у молоді; представленість рольових позицій у респондентів молодого та зрілого віку мають певну динаміку розгортання. У підсумку, дисертантці вдалося окреслити дев'ять функціонально-симетричних пар гендерних ролей як суб'єктів рольової перцепції молоді.

Проведений авторкою кількісно-якісний аналіз особливостей сприймання молоддю гендерних ролей з використанням непераметричних критеріїв дозволив їй виділити провідні його соціально-психологічні параметри, детермінанти (соціально-родинні та соціально-професійні), а також особистісні характеристики та експектації гендерно-рольового сприймання; фемінність/маскулінність/андрогінність актуальних для молоді гендерних ролей. На основі виявлених показників та зв'язків між ними авторці вдалося створити модель детермінантів сприймання гендерних ролей за параметром статусу. Відповідно, молодь з вищим економічним статусом більшою мірою орієнтована на цінності гендерної рівності, тоді як молодь із середнім і низьким економічним статусом – на збереження традиційних ролей та гендерних

стереотипів. З'ясовано рівень перцептивної маскулінності/фемінності/андрогінності актуальних для респондентів гендерних ролей, які відповідають традиційним уявленням і свідчать про широкий спектр узагальнених латентних чинників сприймання гендерних ролей. За допомогою факторного аналізу визначено дві мета-ролі, які є прототипами гендерних ролей молоді: 1) сімейна роль; 2) індивідуалістична роль.

Логічним продовженням дисертаційного дослідження є третій розділ, який присвячений висвітленню процедури формуального експерименту - «Розвиток компетентності молоді щодо сприймання гендерних ролей». Здобувачка чітко окреслює теоретико-методичні засади розробки тренінгової програми розвитку перцептивної гендерно-рольової компетентності молоді, розкриваючи зміст її структурних компонентів. Окрім того, обґрунтовує валідність розробленої програми та надійність отриманих результатів формуального експерименту, що ще раз засвідчує про зрілість дисертаційного дослідження.

Заслуговує на увагу і стиль презентації результатів емпіричного дослідження інформативними схемами, таблицями, поясненнями.

Структура дисертації відповідає логіці наукового пошуку. Категоріальний апарат дослідження являє собою систему взаємопов'язаних елементів, спрямованих на вирішення поставлених в дисертації мети і завдань дослідження. Наукова новизна та теоретичне значення роботи безсумнівні і полягають, зокрема, у пропозиції введення у соціально-психологічний тезаурус концепту «прототипні мета-ролі».

Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані, чітко сформульовані і переконливі висновки, що відповідають поставленим завданням, засвідчують досягнення мети та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної діяльності.

Наголошуючи на загальній позитивній оцінці дисертації, слід разом із тим вказати на окремі прогалини, усунення яких додало би роботі більшої чіткості та глибини:

1. У теоретичній частині дослідження варто було більше уваги приділити розкриттю запропонованого дисертанткою конструкту «прототипні мета-ролі», розкриттю його змісту, адже у текстовому співвідношенні іншим поняттям приділяється більша увага.

2. Представлені у роботі особливості сприймання гендерних ролей, які притаманні українським студентам центрального та східного регіонів незалежно від освітньої специфіки та місця проживання. Було б цікаво порівняти із даними респондентів інших регіонів. Оскільки у роботі зазначається, що дані особливості перцепції мають соціокультурний контекст.

3. Незважаючи на те, що авторкою у достатньому обсязі проаналізовано погляди зарубіжних і вітчизняних авторів на особливості процесів перцепції особистості, недостатньо розвиненим видається авторське бачення специфіки соціальної перцепції студентством, адже вибірка досліджуваних – це студенти ЗВО.

4. Для більшої переконливості висновків можна було б отримані результати співставити із результатами молодих людей, які не навчаються у ЗВО.

Загалом здобувачка здійснила ґрунтовне та перспективне дослідження, яке має вагомим теоретичним значенням для розширення поля наукових досліджень у сфері соціальної психології та велику значущість для практики психологічної допомоги.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертаційної роботи, опубліковані наукові праці відбивають основні положення дисертації.

Наукова новизна, практична значущість, рівень розробки проблеми свідчать про системність наукового пошуку. Вважаю, що дисертаційна робота «Соціально-психологічні особливості сприймання молоддю гендерних ролей», як за змістом, так і за оформленням відповідає вимогам МОН України до

кандидатських дисертацій, а її автор – Ольга Тарасівна Плетка заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, професор

Л. Д. Заграй

